

ŞAKİR AĞA (1779-1840)

Türk müzikisi bestekârı, hânende.

Kırım'dan göç eden Tatar Osmanoğlu ailesinden olup asıl adı İzzet Şakir'dir. Hızır İlyas Ağa'nın *Târih-i Enderûn*'undaki ifadesine göre Köprü (günümüzde Vezir-köprü) kasabasında, torunu Musâhibzâde Celâl'in naklettiğine göre ise İstanbul'da Zeyrek civarındaki Haydar mahallesinde doğdu. Babası Hayriye tüccarlarından Ahmed Emin Ağa'dır. Küçük yaşta annesini kaybedince teyzesi (bazı kayıtlarda halası) tarafından büyütüldü. On iki yaşında Enderûn-i Hümâyûn'a alındı. Burada hazine kethüdâsı Sâlih Bey'in dairesinde yetişti. IV. Mustafa'nın kısa padişahlık döneminde saraydan ayrıldı. II. Mahmud'un tahta çıkışı üzerine tekrar saraya döndü ve Enderun'da Hazine Odası çalışanları arasında yer aldı. Bu sırada artık yetişkin bir müzikşinas olan Şakir Ağa bir süre sonra müsâhib-i şehriyârlîğe, 15 Safer 1235 (3 Aralık 1819) tarihinde müezzinbaşılığa getirildi. Burada iken 1828'de beklediği sultan imamlığı görevine getirilmeyince istifa ederek saraydan ayrıldı ve kendisine hâcegânlik pâyesini verildi. Bir süre vergi tahsilciliği yaptı. Ardından Maçka'da Valide Çeşmesi meydanındaki evine çekilip hayatının son yıllarını müzik meraklılarına eser meşketmekle geçirdi. Hayri Yenigün kaynak göstermeden onun son görevinin ke-reste gümrükçülüğü olduğunu söyler. Bir ara hacca giden Şakir Ağa vefatında Eyüp Sultan Camii mihrabının önüne defnedildi. Torunu Musâhibzâde Celâl 1914'te mezar taşını aradığını, fakat bulamadığını ifade etmiştir. Ünlü hânende ve bestekâr Kemânî Mustafa Ağa, Şakir Ağa'nın kardeşidir.

Şakir Ağa, renkli ve parlak sesiyle dönemin meşhur hânendeleri arasında şöhret bulmasının yanı sıra bestelediği eserlerle de bu sahadaki bilgisini ortaya koymuştur. Keman dersleriyle başlayan ilk müzik çalışmalarına babasının bir ara karşı çıkmasına rağmen sonraları Enderun'da devam etmiş, ilk müzik bilgilerini burada hânende Başçavuş Mustafa Efendi'den almıştır. Hocaları arasında Hamâmîzâde İsmâil Dede'nin bulunduğu Enderun'daki bu öğrenimi sonunda iyi bir hânende, tamburî ve kemanî olarak yetişmiştir. İsmâil Dede Efendi ile zaman zaman müzik konusunda rekabet etmekten kaçınmayan, dönemlerinde yaşadığı padişahlardan büyük iltifat gören Şakir Ağa sarayda kaldığı

müddetçe padişahların yaptığı gezintilere, küme fasıllarına sesi ve eserleriyle katılmış, bu müzik meclislerinin vazgeçilmez sanatkârları arasında yer almıştır. Müezzinbaşı olduktan sonra Kadir geceleri onu dinlemek için Ayasofya Camii'nde büyük kalabalıkların oluştuğu kaynaklarda anlatılır. III. Selim'in Şakir Ağa'yı takdir ettiği ve okuyuşunu çok beğendiği söylenir. Müsiki'deki en parlak dönemi II. Mahmud devri olup 1812'de bizzat tertip ettiği ferahnâk makamından İsmâil Dede Efendi ile ortaklaşa bir fasıl oluşturmuştur. Bu fasılın kâr, birinci beste ve yürük semâisi Şakir Ağa'ya, ikinci beste ve ağır semâisi İsmâil Dede Efendi'ye aittir. Ta'lik hattında usta olan ve bazı şiirler kaleme alan Şakir Ağa'nın ilâhi, kâr, beste, semâi ve şarkı formlarında yetmiş üç eseri tesbit edilmiş olup bunlardan altmış sekizi şarkıdır (Öztuna, II, 330-331). Klasik tavrın benimsendiği görülen, şekil ve üslûp bakımından III. Selim'in etkisinde kalan eserlerinde sanat değeri yüksek melodik cümlelerle ifade edilen ince bir duygu sezilir. Tanbûrî Mustafa Çavuş dışında Hacı Ârif Bey'den önce gelen şarkı bestekârlarının en büyüklerinden biri kabul edilen Şakir Ağa'nın ferahnâk makamındaki eserleri ve özellikle, "Bir dilbere dil düştü ki mahbûb-i dilimdir" mısrayla başlayan ferahnâk yürük semâisi klasik Türk müzikisi repertuarının en karakteristik bestelerindendir. Ayrıca yürük aksak usulünde, "Görmedim sen gibi yâr" mısrayla başlayan bayatî-araban, devri revân usulünde, "Sabâh olmuş tan yerleri atıyor" ve düyek usulünde, "Gül mevsimidir seyredelim bahârı" mısralarıyla başlayan mâhur, aksak usulünde, "Evel benim nazlı yârim severim kimseler bilmez" mısrayla başlayan müstear, düyek usulünde, "Her telden ol meh çalmıyor" ve ağır aksak usulünde, "Mûy-i jüfîdem oluptur serde anka lânesi" mısrayla başlayan rast, semâi usulünde, "Gelmiş değil böyle perî"

mısrayla başlayan sabâ, Türk aksağı usulünde, "Bu ettiğin düşmez sana" mısrayla başlayan sabâ-zemzeme şarkılarıyla, sofyan usulünde, "Olmayacak senden atâ kul n'eyesin yâ rabbenâ" mısrayla başlayan sabâ ilâhisi günümüzde sıkça icra edilen eserlerinden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hızır İlyas, *Târih-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 74, 178-179, 336, 456-457; Tayyârzâde Atâ, *Târih*, İstanbul 1293, IV, 305-306; V, 364-365; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933, I, 57; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 402; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 267-268; Bakî Süha Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*, İstanbul 1962, s. 69-78; Haydar Sanal, *Mehter Musikisi*, İstanbul 1964, s. 284; Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul* (haz. Niyazi Ahmet Banoğlu), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), s. 274; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 110-115; Erol Sayan, "Dede Efendi, Şakir Ağa ve Ferahnâk Olayı", *I. Balıkesir Türk Müziği Sempozyumu: 19-21 Aralık 1997*, Balıkesir 1998, s. 159-166; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 527-530, 537; Ruşen Ferit Kam, "Müezzinbaşı Şakir Ağa", *Radio*, sy. 58, Ankara 1946, s. 3; Emin Ongan, "Ebedileşen Dehaleminiz: Şakir Ağa", *TMD*, sy. 3 (1948), s. 8, 15, 20; Hayri Yenigün, "Klasik Türk Musikisi Bestekârları: Şakir Ağa", *MM*, sy. 123 (1958), s. 85-86; sy. 124, s. 109, 120; Öztuna, *BTMA*, II, 329-331; Mehmet Güntekin, "Şakir Ağa", *DBİst.A*, VII, 132.

NURİ ÖZCAN

ŞAKİR EFENDİ

(bk. MEHMED ŞAKİR EFENDİ).

ŞAKİR PAŞA (1838-1899)

Osmanlı devlet adamı, müşir.

30 Mayıs 1838'de İstanbul'da doğdu. Asıl adı Ahmed Şakir olup Bozulus aşiretinden Bozok âyanı Çapanoğlu ailesine mensuptur. Babası Yozgatlı Çapanzâde Ömer Hulûsi Efendi, ağabeyi Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyesi, ilk gazetecilerden, Postahâne-i Âmire nâzırı ve Atina ortaelçisi Çapanzâde Âgâh Efendi'dir. İlk ve orta öğreniminden sonra Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye'den mezun oldu (1856). Mülâzım rütbesiyle Mirlivâ Nusret Paşa'nın maiyetinde Köstence'deki İskân-ı Muhâcirin Komisyonu'nda görevlendirildi. Ardından Nusret Paşa'nın muavinliğine getirildi ve Vidin'deki muhacir iskânı ile arazi düzenlemesi için kurulan komisyonla katıldı (3 Kasım 1863). Tuna vilâyetinin teşkilinden (1861) sonra buraya taşınan komisyonla birlikte vilâyetin merkezi Rusçuk'a geldi. Rusçuk'

Şakir Ağa'nın
Eyüp'teki
mezarı

ta Muhâcirin Komisyonu başkanlığı, Tuna Nehri İdaresi reisliği ve yüzbaşı rütbesiyle Rusçuk belediye müdürlüğü gibi vazifelerde bulundu. Şehrin imarına katkıları sebebiyle, Avrupa seyahatinden dönerken Rusçuk'a uğrayan Sultan Abdülaziz tarafından taltif edilerek rütbesi binbaşılığa yükseltildi.

Askerî vazifesi mülkî memuriyete çevrilen Şâkir Paşa (28 Şubat 1869) Rusçuk mutasarrıflığına tayin edildi. Tuna vilâyetinde Midhat Paşa ile birlikte çalıştı, onun Bağdat valiliğine tayini üzerine onunla birlikte Bağdat'a gitti ve yine mutasarrıf olarak görevlendirildi (11 Nisan 1869). İki yıl bu memuriyette kaldıktan sonra Midhat Paşa'nın ayrılmasıyla Bağdat vali muaviniğine getirildi (13 Mart 1871). Bu görevde iken vilâyetin imar işleri, ulaşım, Fırat'ın ıslahı ve gemi işletmeciliği gibi önemli projelerle uğraştı. 1872'de Bağdat'taki görevinin nihayete ermesiyle İstanbul'a gelerek Bulgar ihtilâlcilerini yargılamak için Topkane Müşiri Ali Sâib Paşa başkanlığında kurulan komisyona katıldı (Kasım 1872). Daha sonra Anadolu Demiryolu Umum İnşaat reisliğini (Nisan 1873) ve Demiryolları İnşaat reisliğini, ardından Haydar Paşa Demiryolu işletmesinde görülen yolsuzluğun halli için bu işletmenin idaresini üstlendi. Daha sonra Hersek sancağı mutasarrıflığına tayin edildi (2 Eylül 1874). Oradan Teskîn-i İzhân-ı Ahâlî memuriyetiyle Tuna vilâyetine gitti (1875).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sebebiyle memuriyeti tekrar askerî sınıfa aktarıldı. Mirlivâlik rütbesiyle Hersek ordusu kurmay başkanlığına (24 Temmuz 1877), ardından general rütbesiyle Karapınar kumandanlığına (30 Temmuz 1877), iki ay sonra Şıpkâ'dan Orhaniye tarafındaki birliklerin başkumandanlığına (26 Ekim 1877) getirildi. Savaş bitince İstanbul'da Umûm-ı Erkân-ı Harbiyye reisi oldu, Dîvânıharp ve Tensikât-ı Askeriyye Komisyonu üyeliklerinde bulundu. Bu arada mareşallik rütbesi verilerek büyükelçi sıfatıyla ve on iki yıl süreyle görev yapacağı Saint Petersburg'a tayin edildi (10 Mayıs 1878). Bu görevi esnasında gerçekleştirdiği Bulgaristan ve Ermeni faaliyetlerinin takibiyle Osmanlı-Japonya ticaret anlaşmasına dair çalışmalarını kayda değer faaliyetleridir.

Başarılı bir diplomatik memuriyetin ardından o sırada ortaya çıkan Girit adası krizinin çözümünü maksadıyla, Halepa nizamnamesini değiştiren yeni bir ferman verilerek Girit vali vekilliğine ve Fırka-ı Askeriyye fevkalâde kumandanlığına tayin edildi (5 Temmuz 1889). Adada düzen ve asa-

yişi sağladıktan sonra İstanbul'a çağrılan Şâkir Paşa, II. Abdülhamid tarafından yâver-i ekremlik sıfatıyla danışman olarak Yıldız Sarayı'na alındı (5 Temmuz 1890). Sarayda kendisine ayrılan dairede beş yıl boyunca dış politika, Ermeni, Mısır, Bulgaristan, demiryolları, Irak aşiretleri ve Boğazlar'ın tahkimi, Hamidiye Alayları, Lübnan, Yemen, Fas, Karadağ, Girit, dış ticaret ve Dersim meselelerinde padişaha danışmanlık yaptı; bunların halli için Yıldız'da kurulan komisyonlarda görev aldı. Ayrıca Teftiş-i Askerî Komisyonu üyesi olan Şâkir Paşa âdetâ II. Abdülhamid'in sağ kol durumundaydı.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Ayastefanos Antlaşması'nın 16 ve Berlin Antlaşması'nın 61. maddeleri gereğince gündeme gelen Ermeni sorunu dolayısıyla Avrupalı devletlerce teklif edilip II. Abdülhamid'in direktifleri doğrultusunda kararlaştırılan reformları denetlemek üzere Anadolu ıslahatı umum müfettişi sıfatıyla vilâyât-ı sitteye tayin edildi (27 Haziran 1895). Çok geniş yetkilerle getirildiği bu görev II. Abdülhamid'in deyimiyile pek büyük bir memuriyetti ve devletin, İslâm'ın saadetine temin edeceği gibi harabiyetine dahi sebep olabilecek nitelikteydi. Heyetle birlikte, gözden geçirilerek tekrar düzenlenen otuz iki maddelik bir reform programını uygulatıp teftiş etmek için Trabzon, Ankara, Kastamonu ile Halep vilâyetleri dahil olmak üzere vilâyât-ı sitteyi kazalarıyla birlikte iki defa dolaştı (29 Aralık 1896, 23 Ocak 1898). Bu proje, Avrupalı devletler tarafından verilmiş kırk maddelik bir ıslahat programına göre hazırlanmıştı. Beş yıl boyunca bir daha İstanbul'a dönme imkânı bulamayan Şâkir Paşa yoğun bir tempoyla çalışmalarını sürdürdü; bu esnada Osmanlı hükûmetinin ilân ettiği üzere reform projesinin iki üç maddesi dışında bütünüyle uygulanma ve yürürlüğe konmasında (15 Kasım 1897) birinci derecede rol oynadı. Müfettişliği esnasında söz konusu vilâyetlerin kalkınması, tarım, Reji İdaresi, madenler, ağaçlandırma, ulaşım, üretim, imar, askerî işler, idare, eğitim, maliye, adliye ve misyonerlik sorunlarıyla ilgili projeler hazırlayıp hayata geçirilmesi için saray ve hükûmetle bağlantılı şekilde çalışmalarını sürdürdüğü bir sırada geçirdiği kalp krizi sonucu Sinop'ta vefat etti (20 Ekim 1899). II. Abdülhamid mezarının yapılması için ödenek çıkarttı ve cenazesi Sinop'ta defnedildi. Şâkir Paşa gerek Osmanlı Devleti gerekse birçok yabancı devlet tarafından çeşitli madalya ve nişanlarla taltif edilmiştir.

Takvime Dair Sene-i Mâliyye Hakında Mütâlaât (İstanbul 1308) ve *Takvîm-i Nücûm* (İstanbul 1309) adlı iki eseri, bazı neşredilmiş lâyhaları ile yayımlanmamış birçok lâyhaları bulunan Şâkir Paşa, astrolojiyle de ilgilenen iyi bir matematikçi ve orta derecede bir tarih yazarı olarak nitelendirilir. Seçkin eserlerin yer aldığı kütüphanesinin bulunduğu Nişantaşı'ndaki konağında edebî ve fikrî konuların tartışıldığı müzikli toplantılar düzenleyen, bazı tiyatro ve opera eserleri yazıp çeviren paşayı Ahmed Midhat Efendi asker, şair ve filozof diye tanımlar. Döneminin ileri gelen bazı aydınları ve devlet adamlarınca güzel ahlâklı, mert tabiatlı, açık yürekli, terbiyeli, vefakâr, nazik, zarîf ve nüktedan, mevki hırsı taşımayan mahir bir diplomat, sağlığını ihmal edecek kadar vazifesinas bir kişi olarak nitelendirilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahvâl Defteri*, I, 606; *Yâver-i Ekremlerin Hal Tercümelere ve Resimleri*, İÜ Ktp., TY, nr. 9064-9068; *Salnâme-i Nezâret-i Hâriciyye*, İstanbul 1302, s. 214, 215-246; Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1330, IV, 2199-2216; Mehmet Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmânî Zeyli: Son Osmanlı Büyükleri*, TTK Ktp., XVII, 4119-4120; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, II, 1476, 1521; Ziya Demircioğlu, *Kastamonu Valileri 1881-1908*, Kastamonu 1973, s. 65-69; Ali Karaca, *Anadolu İslahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa: 1838-1899*, İstanbul 1993.

ALİ KARACA

ŞÂKİRİYYE

(الشاكريية)

Abbâsiler'de muhafız alayını oluşturan birliklerden biri.

Farsça'da "hizmetçi" mânasına gelen çâker kelimesinin Arapça'ya şâkir olarak geçtiği ve paralı askerlerden oluşan muhafız birliğine şâkiriyye denildiği kaydedilir. Kelimenin "av ve avlanmak" anlamındaki Farsça şikârdan türediğini söyleyenler de vardır. V. Minorsky ise şâkiriyyenin Soğdca olduğu görüşündedir. Câhiz'e göre birliğin asıl görevi halifeleri koruyup desteklemektir. Kelimenin Farsça veya Soğdca kökenli oluşundan hareketle İslâm öncesine dayanan bir geçmişinin bulunduğu, Sâsânîler döneminde Orta Asya bölgesinde özel muhafız alaylarına şâkiriyye adı verildiği ileri sürülmektedir.

Sâbit b. Kutbe ve Hureys b. Kutbe el-Huzâî adlı iki kardeşin Buhara bölgesinde Zübeyrîler ile Emevîler arasındaki mücadeleden faydalanarak yanlarında olan 300